
Oppskrift for kommuner som skal starte opprydding av private avløpsanlegg

Nea-Nidelvassdraget og Gaulavassdraget vannområder
Utarbeidet våren 2025

Tydal – Selbu – Malvik – Trondheim – Skaun – Melhus – Midtre Gauldal – Holtålen

1. Forberedelse og organisering

- **Kartlegg status:** Start med å få oversikt over antall og type anlegg i kommunen. En liste over boenheter sammenlignet med tømmealiste, kan avdekke gamle, uregistrerte avløpsanlegg.
- **Politiske vedtak:** Sørg for at kommunestyret forankrer arbeidet og vedtar nødvendige forskrifter og gebyrer. Opprydding er lovhjemlet, administrativt arbeid, men informasjon til politikerne er viktig. Eventuelt kan det utarbeides en tiltaksplan.
- **Vannområdet/vannområdekoordinator** kan bistå med:
 - Vannovervåking: Forurensning fra spredt avløp kan avdekkes med vannprøver på vinteren (frossen mark, uten avrenning fra landbruk).
 - Tilskuddsordninger for å (del)finansiere vannovervåking.
 - Tiltaksplan og formidling av informasjon om avløp og miljøkonsekvenser til politikerne.
- **Finansiering:** Innfør tilsynsgebyr for å sikre ressurser til oppfølging ([LOV-1981-03-13-6-§52a](#), [FOR-2004-06-01-931-§2-12](#), [FOR-2004-06-01-931-§11-4](#)). Fakturering av gebyr kan håndteres via systemer som **Komtek**, som mange kommuner bruker for administrasjon av kommunale avgifter. Gebyr kan tas inn en tid i oppstartsfasen, til bruk på datasystemer, kompetanseheving o.a.

Eksempel: Private tømmefirma tømmer slam for mange kommuner. De krever også inn tilsynsgebyr på vegne av kommunene (sammen med faktura for egne gebyrer), som overføres til kommunene.

- **Kommunalt samarbeid – Formelt eller uformelt:**
 - Samarbeid med andre kommuner for faglig støtte og ressursdeling.
 - Felles tilsynskontor / oppgavefellesskap.
 - Godt faglig arbeidsmiljø, kontinuitet, tilstrekkelige ressurser/stillinger.
 - Fordel med felles forskrift eller retningslinjer i samarbeidskommuner.
 - Vertskommunemodellen brukes flere steder i landet, blant annet i Drammensregionen og i Hallingdal.
 - **Medlemskap i Norsk Vann** gir tilgang på mange ressurser (rapporter, veiledere, brevmaler med lovhjemler, juridisk bistand), deltakelse i nettverk, gir rabatt på kurs o.a.
 - Det jobbes med å få på plass lokale nettverksgrupper for spredte avløp gjennom **NKF (Norsk kommunalteknisk forening)**.
 - **Planverk:**
 - KPA og reguleringsplaner.
 - Hovedplan VA
 - Satsningsområder
 - Opprydding kommunale anlegg
 - Tiltaksplan avløpshåndtering kan utarbeides.
 - VA-planer.
 - **Anskaffelse digitale verktøy:** Kartverktøy, saksbehandling, oversikt. (Se 5. Kartverktøy og datahåndtering.)
 - **Bruk av praksisplasser og lærlinger:** Kommunen kan vurdere å ta inn praksiskandidater via NAV og lærlinger.
-

- Praksisplasser kan f.eks. bistå med å legge inn data i **Gemini, GIS-systemer** eller oppdatere eksisterende registre. Læringer innen VA-fag kan bidra med feltarbeid som inspeksjoner og fysisk tilsyn.
- **Kompetanse:** Nødvendig med kurs og kompetansebygging (f.eks. via [Norsk Vann, NMBU](#)). Tilgang til juridisk kompetanse er viktig.

2. Prioritering av opprydding

- **Nedbørsfelt til drikkevann og badeplasser:** Prioriter anlegg i sårbare områder.
- **Alder og type anlegg:** Prioriter gamle, dårlige anlegg og sandfilteranlegg med dårlig renseevne. Sandfilteranlegg skal avvikles (ref. NIBIO/Norsk Vann). Bruk avviksmeldinger fra tømmefirma, og avklar om de kan undersøke mer.
- **Miljøtilstand:** Prioriter vannforekomster med dårlig kvalitet.
- **Områdevis opprydding:**
 - Velg ett område av gangen for bedre samarbeid og kostnadsdeling.
 - Prioritere områder med dårlig økologisk tilstand, og mange gamle anlegg.

3. Tilsyn og oppfølging

- **Dokumenttilsyn vs. fysisk tilsyn:** Dokumenttilsyn kan avdekke gamle anlegg og basere seg på eksisterende registre, mens fysisk tilsyn gir en bedre helhetsoversikt. Kommuner som har god oversikt i arkivene kan ha mest nytte av dokumenttilsyn, mens andre bør gjennomføre feltinspeksjoner. Kan rekke mange tilsyn på én dag.
- **Tilsyn via anleggseier:** Eier har selv ansvar for at anlegget fungerer og ikke forurenses. Kommunen kan be om dokumentasjon på dette. Kontrollen må utføres av nøytral fagkyndig. (Selbu har definerte kompetansekrav i [lokal forskrift](#).)
- **Hyppighet for tilsyn:** Avløpsanlegg har en levetid på 20–30 år, og alle bør sjekkes 2-3 ganger de første 20 årene, og hyppigere etter det. Eksempel: 4 år etter utslippstillatelse, deretter om 10 år, og ved 20 års alder.
- **Bruk av digitale systemer:** GIS/Gemini for bedre oversikt og administrasjon. (Se 5. Kartverktøy og datahåndtering)
- **Bruk av nettbrett:** Effektiviserer tilsyn ved å registrere feil og mangler direkte i felt. Data kan sendes inn umiddelbart (Gemini), noe som reduserer behovet for etterarbeid og gir bedre dokumentasjon. Brev går samtidig til anleggseier.

4. Gjennomføring av tiltak

- **Kommunikasjon med innbyggere:** Informasjonsmøter, brev og telefonkontakt før pålegg.
- **Tydelig og smart kommunikasjon:**
 - Bruk klarspråk. Tenk på kommunens ansikt utad.
 - Send først informasjonsbrev med opplysning om at det kommer forhåndsvarsel.
 - Forklar årsak til tilsynet, og sammenhengen med at anlegg kan skade vannmiljøet.
 - Tilby veiledning.

- Informer om økonomiske fordeler ved samarbeid med naboer.
 - Det anbefales å på forhånd sende ut informasjonsbrosjyrer fra [Norsk Vann](#), tilpasset kommunen.
 - Utslippstillatelser kan trekkes etter ti år ([forurensningsloven § 18](#)).
- Send deretter ut forhåndsvarsel, og opplyse om at det kan komme pålegg.
- Send påleggsbrev til de med anlegg som krever det, og opplys om at det kan bli ilagt tvangsmulkt.
- **Samordning nabolag:** Der det er behov for nytt anlegg, vurder å samtidig varsle naboene for å avklare eventuell felles løsning.
- **Fleksibilitet:** Kan være nødvendig ved økonomiske utfordringer o.a., men likebehandling er viktig. Utsettelse kan gis dersom det finnes en felles praksis for dette. NAV kan i enkelte tilfeller bidra med økonomisk støtte til eier.
- **Oversikt over gjennomføring:** Sørg for oppfølging av egne frister og registrer tiltak i systemer. (**Elements** har tidslinje som brukes for oppfølging av byggesaker, men kan i fremtiden også støtte oppfølging av avløpssaker.)

5. Kartverktøy og datahåndtering

- **GIS-baserte løsninger:** Bruk digitale kart for å visualisere status og sikre oppdatert informasjon.
 - **Gemini Privat:** Brukes til å registrere private avløpsanlegg, inkludert inspeksjoner, vedlikehold og rapportering. Gode kart. Tilleggsmodulen 'Utslipp' har også heldigital saksbehandling for både søknad om utslippstillatelse (fra søknad - ferdigattest og registrering av anleggsdata), oppfølgingssaker for avvik på anlegg (typisk avvik meldt fra tømmefirma) og oppfølgingssaker som angår utslippstillatelsen (gamle anlegg som er modent for utskifting) Det kan også tas ut data for bruk i KOSTRA-rapportering, anleggsdata over de ulike anleggstyper, saksbehandlingstid, antall oppfølgingssaker og antall utslippssøknader.
 - **Gemini Portal:** En nettbasert løsning som gir både kommunen og private aktører tilgang til data om avløpsanlegg, noe som forenkler samhandling og rapportering.
- **Excel som midlertidig løsning:** Excel kan fungere som et enkelt system for å registrere og følge opp tilsyn og opprydding inntil Gemini eller et annet mer avansert system er på plass.
- **Felles system for rapportering:** Integrer data fra tømmefirma og tilsyn i ett system for enklere administrasjon.
- **Langsiktig datahåndtering:** Digitaliser eksisterende data for mer effektiv saksbehandling. Det kan være mange uregistrerte anlegg, som enten ikke tømmes eller tømmes privat.

6. Videre prosess og politisk forankring

- **Langsiktig fremdriftsplan:** Sett realistiske mål og planlegg fremdriften.
- **Politisk støtte:** Informer politikere om hvorfor dette er viktig, og hvordan det påvirker kommunen. Støtte oppnås best gjennom god informasjon. Forklare

sammenheng avløp og vannmiljø, og at opprydding gir positive ringvirkninger (fisk, turisme, badeplasser, økosystemtjenester).

- **Evaluering og justering:** Lær av erfaringer, juster strategi og sørg for kontinuerlig forbedring.

7. Tilleggsråd og praktiske tips

- **Unngå juridisk hardkjør i første kontakt:** Bruk vennlige formuleringer i første brev for å oppnå bedre samarbeid med innbyggerne.
- **Bruk media:** Lokalavisa, kommunens nettside, sosiale medier, lokalradio og annet.
- **Bruk lokale nettverk:** Samarbeid med landbrukskontor, hytteforeninger og grendelag for å få bedre aksept og engasjement.
- **Løpende oppfølging er viktig:** Mange håper på å bli «glemt» – registrer alle henvendelser og sørg for aktiv oppfølging.
- **Opplæring og kompetanse:** Kurs i spredt avløp og forurensningsregelverk anbefales (eks. NMBU, Norsk Vann).
- **Sikkerhet:** Dårlige lokk og skadde tanker må prioriteres raskt for å unngå farlige situasjoner. ([§ 28-6. Sikring av basseng, brønn og dam.](#))
- **Få politikere med på laget:** Oppdater dem med god informasjon, da de ofte blir kontaktet av innbyggere med spørsmål.
- **Langsiktig bemanning:** Sørg for nok ressurser og stabile arbeidsforhold for å sikre kontinuitet i arbeidet.
- **Kartdata:** Tilrettelegge for at ansvarlig søker kan sende inn kartdata og detaljerte opplysninger f.eks. i SOSI-fil, og legge inn i kommunens kartsystem.
- **Revisjon og tilsyn:** Kommunen kan bli kontrollert for sin oppfølging av private avløpsanlegg.

Oppsummering

Områdevis opprydding kombinert med målrettet prioritering etter miljøpåvirkning og risiko gir godt resultat. Kommunalt samarbeid, god kommunikasjon og bruk av digitale verktøy for oppfølging er avgjørende for effektiv gjennomføring.
